

Bagi Zoltán Péter

„Mansfeld iskolájából valók”

**Peter Ernst II. von Mansfeld, Adolf von Schwarzenberg és Jean T'Serclaes de Tilly
karrierje a tizenöt éves háborúban¹**

Ronald G. Asch 2008-ban megjelent művében egy külön fejezetet szentelt annak a folyamatnak, amely során a nemesség lovagból a hadivállalkozón keresztül az állandó hadsereg tisztikarába integrálódik és ezzel együtt egyes tagjai – megfelelő pozíciót elérve – az udvar és az események meghatározó szereplőivé válik. A 17. és 18. századi Habsburg Monarchia történetét vizsgálva a szerző azt a megállapítást tette, hogy a mágnás családok tagjai sok esetben, és tegyük hozzá, hogy sokáig távol maradtak a katonai szolgálattól. Számukra ugyanis sokkal vonzóbb perspektívát jelentett saját birtokaik igazgatása, az udvari élet, a rendek irányítása alatt álló tartományi kormányzatban való hivatalviselés vagy akár a hasonló presztízssú egyházi pálya, mint egy távoli erődben szolgálni. Mindezek alapján nem meglepő, hogy olyan tekintélyes családokat is találunk, amelyek generációkon keresztül egy-egy katonai szolgálatot vállalt családtagot tudnak felmutatni. Ez a tendencia pedig teljességgel ellentétes a Francia Királyságban vagy a Brandenburgi Választófejedelemségben, majd később a Porosz Királyságban tapasztaltakkal. A kis- és középnemesség pedig inkább kötődött a tartományához, szűkebb hazájához, mint a Habsburg Monarchia egészéhez. Így a birodalmi és a nem németajkú nemesség, valamint a polgárság számára a bécsi udvar és országai kitűnő karrierlehetőséget kínáltak katonaként.² Mindez azonban nem csupán az Asch által vizsgált korszakra volt jellemző. A tizenöt éves háború időszakában a prágai és a bécsi Udvari Haditanács szintén nagy számban vette igényben a Német-római Birodalomból, Itáliából és Németalföldről érkezett katonákat és hadvezéreket. A továbbiakban a magyarországi hadszínterekre vezényelt császári-királyi hadseregben szolgáltak közül három, Karl von Mansfeld birodalmi herceggel érkezett, illetve általa is támogatott személy tizenöt éves háború során befutott karrierjének alakulását szeretném górcső alá venni.

Előzmények és Karl von Mansfeld színrelépése a magyarországi hadszíntéren

---

¹ Tanulmányom a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült. Ügyszám: BO/00010/14/2

² ASCH, Roland G.: *Europäischer Adel in der Frühen Neuzeit*. Köln-Weimar-Wien 2008. 211.

Az 1594. év súlyos vereségeket hozott a prágai udvar számára. Az előző esztendőben sikeres felvidéki hadjárat folytatásaként ugyan sikerült Nógrádot elfoglalni, ám a császári-királyi hadak sem Hatvan, sem pedig a Buda visszafoglalása szempontjából kiemelkedően fontos Esztergom ostromával nem boldogultak.³ Az alsó-magyarországi hadszíntéren megjelent oszmán főserég azonban sikerrel vívta meg Győrt, amelynek védői 1594. szeptember 29-én szabad elvonulás fejében feladták a Bécs védelme szempontjából fontos erődvárost.⁴ Ezzel a Csobánc, Szigliget és Keszthely kivételével a győri főkapitánysághoz tartozó várak is az Oszmán Birodalom fennhatósága alá kerültek.⁵ Egyedül Komárom állt ellen a Szinán nagyvezír vezette csapatok támadásának, és bár igyekezett ezt a sikert a prágai udvar kihasználni, jelentősége eltörpült szemben azzal, hogy Bécset immáron az oszmán főserég közvetlen támadása fenyegette.⁶

A császári-királyi hadsereget ért kudarcok a prágai és a bécsi udvart is cselekvésre készítették. Magát Mátyás főherceg az uralkodó már a hadjárat megkezdése előtt sem tartotta

³ HATVANI (Horváth) Mihály, Magyar történelmi okmánytár a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. III. kötet (1553–1608) Pest, 1859. 60.; ILLÉSHÁZY István nádor följegyzései 1592–1603. Közli KAZINCZY Gábor. Pest, 1863, 8-18.; PECSEVI Ibrahim tarikhjából. =: Török történetírók. III. kötet (1566–1659). Fordította KARÁCSON Imre, sajtó alá rendezte SZEKFÜ Gyula. Budapest, 1916, 71-193. 101-103.; KJÁTIB CSELEBI fezlíkijéből. = Török történetírók. III. kötet (1566–1659). Fordította KARÁCSON Imre, sajtó alá rendezte SZEKFÜ Gyula. Budapest, 1916, 200-388., 212-220.; CSORBA Csaba, Esztergom hadi krónikája. Budapest 1978. 136-143.; TÓTH Sándor László, A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború. Szeged, 2000, 148-153.; ORTELIUS, Hyeronimus Augustinus: Chronologia oder Historische Beschreibung aller Kriegsempörungen und Belagerungen in Ungarn auch in Siebenburgen von 1395. Nürnberg, 1602, Reprint: Győr, 2002, 62r-65v.; TÓTH Sándor László, Esztergom 1594.évi sikertelen ostroma. = A végvári dicsőség nyomában. Tanulmányok Balassi Bálintról és koráról. Szerk.: KISS Gábor Ferenc és KRUPPA Tamás. Szeged 2004. 7-25.; ISTVÁNNFFY Miklós, Magyarok dolgairól írt históriája TÁLLYAI Pál XVII. századi fordításában. Reprint. Budapest, 2009, 146-167.

⁴ HATVANI 1859, 63.; PECSEVI 1916, 104-110.; KJÁTIB CSELEBI 1916, 220-230.; ILLÉSHÁZY 1863, 17-18.; LENGYEL Alfréd, Győr eleste és visszavétele a valóság tükrében. Hadtörténelmi Közlemények 6 (1959: 2.sz.) 167-221. 167-205.; IVANICS Mária, A Krimi Kánság a tizenöt éves háborúban. Budapest 1994. 75-82.; PÁLFFY Géza, A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526–1598. Győr, 1999, 208-210.; TÓTH 2000, 154-163.; ORTELIUS 2002, 66r-70v.; ISTVÁNNFFY 2009, 167-180.

⁵ PECSEVI IBRAHIM 1916, 104-105.; KJÁTIB CSELEBI 1916, 221-222., 230.; VERESS D. Csaba: Várak a Bakonyban. Budapest, 1983, 137-144.; IVANICS 1994, 80.; PÁLFFY Géza, A pápai vár felszabadításának négyszáz éves emlékezete 1597–1997. A bevezető tanulmányt írta és az okmánytárat összeállította PÁLFFY Géza. Szerk. HERMANN István. Pápa, 1997, 12-18.; VÉGH Ferenc, Birodalmak határán- a Balaton partján. Keszthely végvárváros a XVI-XVII. században. Budapest, 2007, 60-61.; TÓTH 2000, 154., 163.; ORTELIUS 2002, 65v-66r.; ISTVÁNNFFY 2009, 168-169., 181.

⁶ PECSEVI 1916, 111-112.; KJÁTIB CSELEBI 1916, 230-232.; ILLÉSHÁZY 1863, 18.; KECSKÉS László, Komárom, az erődök városa. Budapest, 1984, 101-107.; TÓTH 2000, 163-164.; ORTELIUS 2002., 70v-71v.; ISTVÁNNFFY 2009, 183-185. Komárom sikeres védelméből az udvar igyekezett politikai tőkét kovácsolni a maga számára és szövetségeseket keresni az Oszmán Birodalom elleni harc továbbfolytatásához. A Bécsben hátrahagyott Udvari Haditanács a lengyel királynak, III. (Wasa) Zsigmondnak 1594. november 11-én küldött levelet, amiben beszámolt a komáromi védők helytállásáról, valamint arról, hogy Szinán nagyvezír menekülve vonult el a vár alól. Míg egy nappal később Pálffy Miklós írt vöröskői várából Jan Zamoyski lengyel kancellárnak levelet, amelyben beszámolt Komárom ostromáról. Österreichisches Staatsarchiv (= ÖStA) Kriegsarchiv (= KA) Hofkriegsrat – Wien (= HKR – Wien) Protokolle (= Pr.) Registratur (= Reg.) Bd. 193. Fol.: 178r. No. 11.; JEDLICSKA Pál, Adatok Erdődy báró Pálffy Miklós a győri hősnek életrajza és korához 1552–1600. Eger, 1897, 524-526.

alkalmasnak a főhadparancsnoki poszt betöltésére. Ezért már 1594 tavaszán a prágai udvar élénk tárgyalásban állt a Tirolt kormányzó Ferdinánd főherceggel⁷, hogy vállalja el a tisztséget. Rudolf nagybátyja azonban többszöri levélváltás és felkérés ellenére sem kívánt főhadparancsnok lenni, romló egészségi állapotát és tartományával szembeni kötelezettségét hozva fel indokul. Tette ezt mindannak ellenére, hogy a császár megígérte, hogy az egész hadügy irányítását átadja neki, s tájékoztatta a következő hadiév főbb paramétereiről is.⁸ Mátyás főherceg tehát, aki inkább politikus, mintsem katona volt, muszájból vállalta el a tisztséget, és ez meg is látszott teljesítményén.⁹ Már 1594. szeptember 19-én, tehát Győr ostroma idején II. Rudolf császár a németalföldi spanyol tartományokat kormányzó öccséhez, Ernő főherceghez¹⁰ fordult, hogy számára hadakozásban jártas személyeket küldjön, akiket mind a tisztségek betöltésére, mind haditanácsosként alkalmazni lehet. Az uralkodó meg is nevezte kiket szeretne a Magyar Királyságba hozatni.¹¹

A Bécs védelme szempontjából kiemelkedő jelentőségű erődváros elvesztése után azonban némiképpen felgyorsultak az események, a tárgyalások menete. Egyrészt Mátyás főherceg a pozsonyi táborban látta, milyen következményekkel járt Győr eleste. 1594. október 20-án az uralkodónak írt levelében arról számolt be, hogy a katonák, főként a magyarok úgy viselkednek, mint akiket fejbe vágta. Ráadásul az előző napon Christoph von Teuffenbach zu Mairhofennél, felső-magyarországi főkapitánynál¹² járt Rákóczi Zsigmond¹³, Illésházy István¹⁴ és Joó János¹⁵, ahol is előadták, hogy amennyiben az uralkodó nem tesz valamit, úgy meghódolnak Oszmán Birodalomnak.¹⁶ Nyilván ez is hozzájárult ahhoz, hogy Wolfgang von

⁷ Habsburg lexikon. Szerk.: HAMANN, BRIGITTE. Budapest, 1990, 93-95.

⁸ ÖStA KA Hofkriesrat Akten (= HKRA) Prag. No. 1.

⁹ RILL, Gerhard, Kaiser Matthias. Graz – Wien – Köln, 1999.

¹⁰ Habsburg lexikon 1990, 73-75.

¹¹ HATVANI 1859, 61.

¹² PÁLFFY Géza, Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. Történelmi Szemle 39 (1997: 2. sz.) 257-288. 272.

¹³ Életéről lásd: HANGAY Zoltán, Rákóczi Zsigmond. Budapest, 1967 (Kézirat); TRÓCSÁNYI Zsol., Rákóczi Zsigmond (Egy dinasztia születése). A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, 1978. Szerk.: DANKÓ Imre. Debrecen, 1979, 57-113.; HANGAY Zoltán, Erdély választott fejedelme. Rákóczi Zsigmond. Budapest, 1987.

¹⁴ Életéről lásd: KÁROLYI Árpád, Illésházy István hűtlenségi pöre. Budapest, 1883.; ÖTVÖS Péter, Illésházy István az emigrációban. Egy magyar litterátor-politikus főúr típusa. Kandidátusi értekezés. Szeged, 1985.; ÖTVÖS Péter, Pálffy Kata leveleskönyve. Iratok Illésházy István bujdosásának történetéhez 1602–1606. Adattár 30. Szeged, 1991.; PÉTER Katalin, Illésházy Istvánról. = Tanulmányok Bocskai Istvánról. Szerk.: HORVÁTH Zita. Publicationes universitatis Miskolciensis – Sectio Philosophica, Tomus XIII. – Fasciculus 2. Miskolc, 2008. 142-158.; PÁLFFY Géza, Pozsony megyéből a magyar Királyság élére. Karrierlehetőségek a magyar arisztokráciában a 16-17. század fordulóján. (Az Esterházy, a Pálffy és az Illésházy család felemelkedése). Századok 143. (2009: 4. sz.) 853-882.

¹⁵ PÁLFFY Géza, A magyar nemesség bécsi integrációjának színterei a 16-17. században. = Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére. Szerk.: FODOR Pál – PÁLFFY Géza – TÓTH István György. Budapest, 2002, 307-331. 317-318.

¹⁶ ÖStA KA Alte Feldakten (= AFA) 1594/10/9. A magyar főurak meghódolásáról lásd: TÓTH Sándor László, A „szináni ajánlat”. Oszmán vazallus államok létesítésének terve 1593-ban. Aetas 17 (2002: 1. sz.) 97- 110.

Unverzagt¹⁷ 1594. október 30-án és 31-én is azzal a javaslattal fordult az Udvari Haditanácshoz, hogy a Mátyás főherceg vezetése alatt sebtében összegyűjtött hadak használják ki Szinán nagyvezír elvonulását a hadszíntérről, és támadják meg a szinte védtelen Győrt.¹⁸ Ez azonban nem valósulhatott meg, mivel a télre forduló időjárás megakadályozta a hadműveletek folytatását.¹⁹

Másrészt Győr elvesztését követően az uralkodó birodalmi, hadi- és titkos tanácsosokból álló bizottságot hívott életre, amelynek a fő feladatául azt szabta meg, hogy megállapítsa a kudarcok okait. Az 1594. november 12-én átadott jelentésükből kiderül, hogy egyebek mellett Mátyás főherceg számára nem állt rendelkezésre egy hadakozásban járatos helyettes, aki megfelelően segíthette volna munkáját, az ostrom és a csapatok irányítását. Egyedül csak az Udvari Haditanács elnöke, David Ungnad von Weißenwolf²⁰ segítette őt Esztergom ostromában és Győr alatt.²¹ Az udvarnak tehát meg kellett találni erre a posztra megfelelő személyt. Mivel, ahogy Istvánffy írja munkájában „...midőn igen jó tudós, bölcs, gyakorlott hadakozó kapitányt arra szükségesnek lenni ítélné, mely nélkül, hogy ekkeddig nem kevésbé szűkölködött légyen, megtapasztalja vala.”²²

A tárgyalások Madridban is tovább folytak ezzel párhuzamosan a megfelelő hadvezér személyéről. 1594. október 31-i levelében a Habsburg Monarchia madridi követe, Hans Khevenhüller frankenburgi gróf (1538-1606) jelentést tett arról, hogy II. Fülöp spanyol király udvarában már Firenzéből és Genovából értesültek Mátyás főherceg szeptember 8-i

¹⁷ Wolfgang von Unverzagt 1600 és 1605 között az Udvari Kamara elnöke volt. 1602-ben Ebenfurt és Regelburn bárója lett. 1605. május 31-én halt meg. ÖTVÖS Péter, Példázat a gyors halálról. Freyherr Wolf von Unverzagt hirtelen halála. Pompeji, Szeged. III. (1992: 3.sz.) 94-100.

¹⁸ ÖStA KA HKR – Wien Pr. Expedit (= Exp.) Bd. 192. Fol.: 466r. No. 194.; ÖStA KA HKR – Wien Pr. Exp. Bd. 192. Fol.: 466r. No. 199.

¹⁹ PECSEVI 1916, 111-112.; KJÁTIB CSELEBI 1916, 231. Az úgynevezett „kis jégkorszak”, amellyel a 14. és 19. század közötti gleccser előrenyomulások időszakát jelölik, egyik leghidegebb időszaka a 16-17. század fordulójára esett. Az 1550-es évek közepének meleg, száraz nyarai a század végére egyre hűvösebbé és csapadékosabbá váltak. Az 1580-as évek közepén az alpesi gleccserek előrenyomultak és ez a folyamat egészen a századfordulóig tartott. Ennek következtében az éves középhőmérséklet átlagosan 1,2-1,4 Celsiusssal lett alacsonyabb, mint korábban. Ez azt jelentette, hogy a telek egyre hidegebbé, zordabbá váltak, míg a meleg nyarakat a hűvösök váltották fel, amelyek ráadásul egyre csapadékosabbak is voltak. A klímaváltozás a Kárpát-medencét sem kerülte el. A 16. század közepétől kezdődő hideg időszak tetőpontja az 1595 és 1602 közötti évekre esett. Időjárási események és elemi csapások Magyarországon 1700-ig. A feljegyzéseket feldolgozta: Réthly Antal. Budapest, 1962. 102-117.; RÁCZ Lajos, A középkor és a kora újkor éghajlattörténetéről. Agrártörténeti Szemle XXXI (1989: 1-4. sz.) 118-147. 129-147.; ÁGOSTON Gábor–OBORNI Teréz, A tizenhetedik század története. Magyar Századok s. Budapest, 2000, 86-88.; RÁCZ Lajos, Magyarország éghajlattörténete az újkor idején. Szeged, 2001, 56-62.; BEHRINGER, Wolfgang, A klíma története. A jégkorszaktól a globális felmelegedésig. Budapest, 2010, 117-139.

²⁰ David Ungnad von Weißenwolf (1525-1600. december 22.) 1573 és 1578 között a Habsburg Monarchia orátora volt Isztambulban, majd 1584 és 1599 között az Udvari Haditanács elnökeként szolgált a császárt. Ungnád Dávid: Ungnád Dávid konstantinápolyi utazásai. Ford.: KOVÁCS József László. Budapest 1986.

²¹ HAUSMANN, Friedrich, Ferdinand Graf zu Hardegg und der Verlust der Festung Raab. = Domus Austriae. Eine Festgabe Hermann Wiesflecker zum 70. Geburtstag. Hrsg.: HÖFLECHNER, Walter–MEZLER-ANDELBERG, Helmut J.–PICKL, Othmar. Graz, 1983, 184–209. 196.

²² ISTVÁNFFY 2009, 195.

kudarcáról és a császári-királyi dunai armada pusztulásáról, és Győr elestéről. II. Rudolf követe a továbbiakban arról számolt be, hogy a császár három személyt nevezett meg, akiket szívesen látna szolgálatában: Karl von Mansfeldet, egy bizonyos de la Mottet és Piero Malvezzi örgrófot.²³ Khevenhüller ekkor már előrehaladott tárgyalásokat folytatott róluk a spanyol királlyal és kialakította véleményét a három jelölről is. Eszerint de la Motte úr bár tapasztalt, ám már túl idős katona. Malvezzi esetében a követ megjegyezte, hogy többször is tárgyalt vele, amelyek alapján azt tapasztalta, hogy tudása nem hasonlítható össze a másik kettőével. Khevenhüller szerint tehát a legmegfelelőbb személy Mansfeld volna, akit már régről ismert.²⁴

Az udvar az alkalmas személyt, vagy írhatom azt is, hogy a főhadparancsnok-helyettesi tisztséget betölteni képes tudós, tapasztalt és rátermett katonát végül a madridi követ ajánlására is Karl von Mansfeld grófban találta meg, akit Istvánffy a következő módon jellemzett: „...igen serény, s ifjúságától fogvást hadban sokat forgott vitéz ember, az belgiomi hadban az spanyol király vízierejének főtisztviselője, és sok nagy jeles dolgokat mind földön, tengeren viselt vala.”²⁵ Még a dicsérő jelzőkkel – főleg a német nemzet tagjaival szemben – igen fukarul bánó Illésházy István is megjegyezte róla, hogy „ez igen tudós és bölcs, s fő hadakozó ember vala, Olasz-, Német-, Flandria országokban szerencsésen sokat hadakozott vala.”²⁶ Érdemes tehát röviden áttekinteni Karl von Mansfeld életének korábbi szakaszát. Atyja, I. Peter Ernst von Mansfeld (1517-1604), a család úgynevezett friedeburgi vagy németalföldi ágának megalapítója már 18 évesen (1535-ben) V. Károly szolgálatába állt és részt vett Tunisz ostromában. Egy rövid kitérőtől eltekintve, amikor IX. Károly francia király (1560-1574) oldalán harcolt, élete végéig, egészen 1604-ig a Habsburg család szolgálatában maradt. A kiváló katona számára a kormányzati munka sem volt ismeretlen, hiszen a Luxemburgi Hercegség kormányzójává tette 1545-ben V. Károly (1519-1556). Egy rövid ideig, 1592 és 1594 között pedig a Németalföldi tartományok ideiglenes vezetésével is megbízta a spanyol király. Szolgálati elismeréseként az Aranygyapjas rend lovagjává ütötték

²³ Előbbi neve már II. Rudolf szeptember 19-i levelében felmerült. Sajnos egyelőre egyik személyről sem tudok pontosabb információkkal szolgálni.

²⁴ Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA) Diplomatie und Außenpolitik vor 1848 Staatenabteilung Außerdeutsche Staaten Spanien Hofkorrespondenz Karton No.12. Fasc. 1. 1590-1595. Die geheime Korrespondenz des Kaiserlichen Botschafters am Königlich Spanischen Hof in Madrid Hans Khevenhülle, Graf von Frankenburg. Fol. 207r-208r.; Hans Khevenhüller kaiserlicher Botschafter bei Philipp II. Geheimes Tagebuch 1548-1605. Hgg.: Georg Khevenhüller – Metsch. Graz, 1971. 219.; LEHNER, Tatjana, Johann Khevenhüller – Ein Diplomat am Ende des 16. Jahrhunderts. Seine Briefe an Rudolf II. 1591-1594. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie aus dem Fachgebiet Geschichte eingereicht an der Universität Wien. Wien, 2007, 370-371.

²⁵ ISTVÁNFFY 2009, 195.

²⁶ ILLÉSHÁZY 1863, 21.

már 1545-ben és 1594-ben II. Rudolf Karl von Mansfelddel együtt birodalmi hercegi rangra emelte.²⁷ I. Ernst Peter 1546-ban született második fia örökölte atyja katonai és államférfiúi tehetségét. Karl von Mansfeld alig húsz esztendősen már apja személyes lovasságának (*bande d'ordonnance*) *Leutnant*ként szolgált és részt vett a kibontakozó németalföldi szabadságharc elleni harcokban. Állítólag már ekkor tanújelét adta kivételes katonai tudásának, amivel kivívta Alba hercegének és más spanyol nemeseknek az utálatát és irigységét. Így egy évi szolgálat után, 1567-ben, távozott Németalföldről, és bár atyja ellenezte IX. Károly, majd III. Henrik francia királyok (1574-1589) zsoldjába szegődött, ahol már nem csak a hadakozásban való jártasságát, hanem államférfiúi képességeit is megcsillogtathatta. A Francia Királyságban eltöltött tíz esztendő után Karl von Mansfeld ismét visszatért Németalföldre, hogy a spanyol király oldalán újra részt vegyen az itteni harcokban. A Magyar Királyság várháborúihoz ezen a területen is a hadjáratok célja egy-egy stratégiai fontosságú város vagy erőd megszerzése volt.²⁸ Mansfeld több ostromban is részt vett, hatalmas tudást és tapasztalatot gyűjtve a kor ostromtechnikájáról.²⁹ Ennek köszönhetően 1586-ban egyrészt a Nuys várát ostromló sereg tüzérségének parancsnokaként találkozunk vele. Másrészt egy külön seregetest vezetésével bízzák meg. Három esztendővel később (1589-ben) pedig rátermettsége elismeréseként II. Fülöp spanyol király a németalföldi tengerek tábornokává és tengernagyává nevezi ki, és a brabanti sereg vezetésével bízza meg.³⁰

Mansfeld azonban nem érkezett egyedül a magyarországi hadszíntérre. A már említett Khevenhüller által október 31-i dátummal papírra vetett levélben a madridi követ említést tett arról némely tapasztalt hadvezér ajánlatáról is, miszerint az Oszmán Birodalom elleni harcban a német és a magyar katonaság mellett vallonokat is alkalmazni kellene.³¹ 1594 őszén,³²

²⁷ Allgemeine Deutsche Biographie (ADB). Auf Veranlassung Seiner Majestät des Königs von Bayern. Herausgegeben durch die Historische Commission bei der Königl. Akademie der Wissenschaften. Duncker und Humblot. Leipzig, 1875–1912, Bd. 20. 583–586.; HOFFMANN, Christian Gottfried, Die Ehre Des Fürst- und Gräflichen Hauses von Mannsfeld...Leipzig, 1718.; MASSARETTE, Joseph, Der Luxemburger Gouverneur Graf und Fürst Peter Ernst von Mansfeld (1517-1604). Ein Beitrag zur luxemburgisch-belgischen Geschichte im 16. Jahrhundert. Beffort, Luxemburg, 1925.; SEIDEL, Renate, Die Grafen von Mansfeld. Geschichte und Geschichten eines deutschen Adelsgeschlechts. Egelsbach – Frankfurt an Main – München – Bremen – New York, 1998, 250-326.

²⁸ KELENIK József, A hadügyi forradalom és hatása Magyarországon a tizenötéves háború időszakában. Tények és megjegyzések a császári-királyi sereg valós katonai értékéről. Hadtörténelmi Közlemények 103 (1990: 1. sz.) 85–95, 87.

²⁹ A korszak várépítészetről és ostromtechnikájáról lásd: DUFFY, Christopher, Siege Warfare. The Fortress in the Early Modern World 1494-1660. London, 1994.

³⁰ ADB Bd. 20, 590-593.; SEIDEL 1998, 326-341.

³¹ HHStA Diplomatie und Außenpolitik vor 1848 Staatenabteilung Außerdeutsche Staaten Spanien Hofkorrespondenz Karton No.12. Fasc. 1. 1590-1595. Die geheime Korrespondenz des Kaiserlichen Botschafters am Königlich Spanischen Hof in Madrid Hans Khevenhülle, Graf von Frankenburg. Fol. 208r.; LEHNER 2007, 371.

³² Karl von Mansfeld 1594 őszén, amikor 12 zászló kürasszír és 13 kompánia lovas lövész, valamint 6000 gyalogos (egy 2000 és egy 4000 fős egységre bontva) felfogadását ajánlotta fel az udvarnak. Alexander von

amikor 12 zászló kőrasszír és 13 kompánia lovas lövész, valamint 6000 gyalogos (egy 2000 és egy 4000 fős ezredre bontva) felfogadását ajánlotta fel az udvarnak.³³ Alexander von Velin 1595. január 25-i dátummal ellátott jelentése szerint a magát a németalföldi harcokban a spanyol király szolgálatában kitüntetett hadvezér – a vele folytatott megbeszélés alkalmával – 4000 vallon (2000 gyalogos, 1000 vértés és 1000 lovas lövész) zsoldba fogadását javasolta.³⁴ Végül a magyar hadszíntérre 2000 vértés és lovas lövész, valamint 2500 gyalogos érkezett Flandriából.³⁵ Mansfeld a felfogadott katonaság mellett saját családtagjait és ismerőseit is magával hozta a Habsburg Monarchiába, és igyekezett pozíciókhoz juttatni. Valószínűleg a bécsi Udvari Kamara tanácsosainak 1595 év elején összeállított szakvéleménye is ezért foglalkozott a gyalogezredek és lovas egységek élére kinevezett személyekkel. Szerintük az uralkodó a külföldi, a francia és németalföldi háborút megjárta hadivállalkozók helyett saját királyságainak és tartományainak nemeseit kellene, hogy megbízza a katonák toborzásával és vezénylésével. Érvelésük szerint az előbbieket csak saját érdekeiket nézik, hiszen már hozzászórtak és járatosak a különböző visszaélésekben és a plusz járandóságok kicsikarásában, ezzel szemben az utóbbiak az uralkodó hűbéresei és szolgálataikért cserébe kevesebb pénzzel is beérnék.³⁶ Vizsgáljuk meg tehát, hogy a kiválasztott három személy igazolta vagy cáfolta-e a bécsi Udvari Kamara tanácsosainak véleményét.

A mostohatestvér, Peter Ernst II. von Mansfeld (1580-1626)

Mansfeld családból azonban nem Karl volt az egyetlen, aki részt vett a tizenöt éves háborúban, hiszen apja gondjaira bízta mostohaöccsét, az alig tizenöt esztendőes Peter Ernst II., hogy mellette tanulja meg a hadimesterség fortélyait.³⁷ A harmincéves háború híres,

---

Verlin 1595. január 25-i dátummal ellátott jelentése szerint Mansfeld – a vele folytatott megbeszélés alkalmával – 4000 vallon (2000 gyalogos, 1000 vértés és 1000 lovas lövész) zsoldba fogadását javasolta. Végül a magyar hadszíntérre 2000 vértés és lovas lövész, valamint 2500 gyalogos érkezett Flandriából. ÖStA KA AFA 1595/4/3b. ÖStA KA AFA 1595/4/3c.; HHStA Hungarica Allgemeine Akten (AA) 1595 Diarium Bellicum N(icolaus) G(ablmann) Fasc. 128. Fol. 318r., 320v.-321r. ORTELIUS 1602, 75.;

³³ Mansfeld már csak a szükséges toborzópátensekre várt az adott egységek felfogadásához. ÖStA KA AFA 1595/4/3b. HEISCHMANN, Eugen: Die Anfänge des stehenden Heeres In Österreich. Wien, 1925, 205.

³⁴ ÖStA KA AFA 1595/4/3c.

³⁵ HHStA Hungarica AA 1595 Diarium Bellicum N(icolaus) G(ablmann) Fasc. 128. Fol. 318r., 320v.-321r.; ORTELIUS 1602. 75.

³⁶ ÖStA KA AFA 1595/2/ad 1 b.

³⁷ Peter Ernst II. von Mansfeld édesanyjáról kevés ismerettel rendelkezünk. A ma elfogadott álláspont szerint Anna Bentzerathal az akkor 62 éves luxemburgi kormányzó feltételezések szerint 1579-ben lépett frigyre. A hölgy valószínűsíthetően Luxemburg városában élt, ám nem tudjuk biztosan, hogy a kisenesség vagy esetleg a polgárság soraiból származott-e. A frigyből három gyermek született, amelyek közül az első a valószínűleg 1580-ban világra jött ifjabbik Peter Ernst volt. Ludwig Ferdinand Niemann azonban a 19. század első felében megjelent művében egy másik származási lehetőséget is megemlített. Egyes híresztelések szerint ugyanis az ifjú édesanyja egy cigány táncosnő volt, aki az Ivroy mellett állomásozó spanyol katonák táborában varázslatos

hírhedt hadvezére mostohabátyja halála után (1595. augusztus 14.) nem tért vissza Németalföldre, hanem valószínűsíthetően Mátyás főherceg bécsi udvarában maradt. 1600-ig nincs is információnk a tevékenységéről. Valószínűleg ekkor Philippe-Emmanuel de Lorraine, Mercoeur hercege,³⁸ főhadparancsnok-helyettes kinevezte Peter Ernstet egyik lotaringiai kürasszír kompániájának az élére.³⁹ Első nyoma ténykedéseinek az, hogy 1601. január 26-án Peter Ernst-et figyelmeztette az Udvari Haditanács, hogy a fraknói uradalomban téli szállásra vezényelt lovasai ellen az ottani *Rentmeister* panasszal élt, így az általuk okozott károkat térítsék meg.⁴⁰ Joggal feltételezhető tehát, hogy Mansfeld részt vett már 1600-ban a Kanizsa felmentésére indított hadműveletben, valamint a következő évben a Székesfehérvár ostromában és a sárréti csatában is. Utóbbira vonatkozóan ezt azzal tudjuk alátámasztani, hogy 1601. június 30-án az Udvari Haditanácstól kérte az ellene folyó eljárás elhalasztását egészen a hadjárat végéig.⁴¹

Mercoeur 1602. februári halálát követően megmaradt lovasait Philipp Otto Graf zu Salm, Wild- und Rheingraf parancsnoksága alá helyezték, akit ezen felül megbíztak további háromszáz kürasszír felfogadásával is.⁴² Mansfeldnek azonban nem akaródzott az új *Obrist* alatt szolgálni, ezért 1602. május 20-án kérte egyrészt kompániájának az elválasztását a többi egységtől. Másrészt kifejezte abbéli óhaját is, hogy lovasaival közvetlen a *General Obrist-Feldmarschall* alá rendeljék. Azaz azt kívánta, hogy kompániáját a Hermann Christoph von Russworm⁴³ munkáját segítő *Rehfahnév*á, azaz a mindenkor *General Obrist-Feldmarschall* feladatainak sikeres ellátásához és az esetleges zsoldos lázadások elfojtásához szükséges lovassággá tegyék. A protokollbejegyzés mellé röviden megfogalmazott válaszból kiderül, hogy a haditanácsosok a gróf türelmét kérik mindaddig, amíg az uralkodó nem dönt a kompánia sorsáról.⁴⁴ II. Rudolf határozatáról sajnos további információ nem áll rendelkezésre,

---

táncával valóssággal megbabonázta a 62 éves kormányzót, majd pedig apróruhában öltöztetve kísérte el a hadjáratba. NIEMANN, Ludwig Ferdinand, *Geschichte der Grafen von Mansfeld*. Aschersleben, 1834, 187-189.; KRÜSSMANN, Walter, *Ernst von Mansfeld (1580-1626)*. Grafensohn, Söldnerführer, Kriegsunternehmer gegen Habsburg im Dreißigjährigen Krieg. Berlin, 2010. 30-31., 39.

³⁸ Életútjáról lásd: FETHRENTHEIL-GRUPPENBERG László, Mercoeur lotaringiai herceg magyarországi szereplése. *Hadtörténelmi Közlemények* 38 (1937) 205–234.; SAHIN-TÓTH Péter, Lotaringia és a tizenöt éves háború. *Századok* 138 (2004: 5. sz.) 1149-1188. passim.

³⁹ Mercoeur herceg lovasságáról lásd: ÖStA KA AFA 655/1600.; HEISCHMANN 1925, 255.; Kelenik 1991, 112. Mansfeld megbízatására lásd: ÖStA KA HKR-Wien Pr. Expedit (=Exp.) Bd. 208. Fol.: 596r.

⁴⁰ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Reg. Bd. 207. Fol.: 339r. No. 116.

⁴¹ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Exp. Bd. 206. Fol.: 548r. No. 117.

⁴² ÖStA KA Best. 713/1602.; HEISCHMANN 1925, 255.

⁴³ JANKO, Wilhelm Edlen von, *Der k. k. Feldmarschall Christoph Hermann von Russworm*. Ein Beitrag zur Kenntniss der Regierungsperiode, Cultur- und Sittengeschichte unter Kaiser Rudolph II. *Österreichische Militärische Zeitschrift* 10 (1869: 4. sz.) 30-53, 181-210.; STAUFFER, Albrecht, *Herman Christoph Graf von Russworm kaiserlicher Feldmarschall in den Türkenkämpfen unter Rudolf II*. München, 1884.

⁴⁴ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Exp. Bd. 208. Fol.: 612v.

ám az bizonyos, hogy Peter Ernst is ott volt az 1602 őszén Budát ostromló császári-királyi seregben.⁴⁵ A mindig jól értesült Istvánffy Miklós úgy tudta, hogy az őrség november 2-i sikeres kitörése alkalmával halálos sebet kapott a sáncok védelmében. A magyar történetíró azonban nem csak ebben téved vele kapcsolatban, hiszen Peter Ernstet Karlra „keresztelte át”, majd mondatát a következőképpen folytatta: „annak a híres-neves Károly kapitánynak fattyú fia, kit az török ellenségen Esztergom alatt nyertgyőzedelme után megbetegedvén, Komáromban megholtnak mondánk lenni.”⁴⁶ Mostoha öcsből tehát fattyú gyermekké léptette elő az ifjút.

Mansfeld azonban nem halt meg Buda 1602. évi ostromában, sőt a következő esztendőben egy bizalmi tisztséget bízta rá. Renate Seidel és Walter Krüssmann is azon a véleményen van, hogy ekkor Mátyás főherceg az úgynevezett udvari zászló (*Hoffahne*) vezetésével bízta meg Peter Ernst II.-t, amely 500 német lovasból állt volna.⁴⁷ A valóságban azonban nem ez történt. Az ifjú ugyanis annak a tisztségnek a betöltésére kapott megbízást, amelyre már az elmúlt évben igényt tartott, azaz Russworm *Rehnfahne*-jének kapitányává nevezték ki.⁴⁸ Az Udvari Haditanács által 1603. június 5-én kiállított *Bestallung* szerint kétszáz német lovas lövést kellett felfogadnia három hónapra. A megfelelő lóval, fegyverzettel és ruházattal ellátott katonák málhájának a szállítására minden tizenkét lovas után egy szekeret is fel kellett fogadnia. Az irat természetesen meghatározta a zászlók alá állók havi zsoldját is. Eszerint Mansfeldet, mint kapitányt egy hónapra 300 forint illette meg, és további tizenöt forint lovasonként, ha időben megjelenik a kijelölt mustrán.⁴⁹ Július végén meg is történt a mustara, amiről július 30-án küldtek beszámolót az uralkodónak.⁵⁰ Újra joggal feltételezhető, hogy Mansfeld ismét részt vett a hadjáratban és harcolt a Buda alatti összecsapásokban és Hatvan ostrománál is, bár az ottani szerepléséről, hadi tetteiről további információk egyelőre nem állnak rendelkezésre.⁵¹

A hadjárat után azonban az ifjú elhagyta II. Rudolf szolgálatát és viharos gyorsasággal visszautazott Németalföldre. A távozásának okaként mind Renate Seidel, mind pedig Walter Krüssmann az *Acta Mansfeldica* névtelen szerzője által közölt történetet fogadta el. Eszerint a

⁴⁵ Buda ostromáról lásd: VERESS Endre, Buda és Pest 1602 – 1603-iki ostroma. *Hadtörténelmi Közlemények* 23. (1910), 52-79.; SUGÁR István, A budai vár és ostromai. Budapest, 1979, 146-156.; TÓTH 2000, 351-356.

⁴⁶ ISTVÁNFFY 2009, 401.

⁴⁷ SEIDEL 1998, 360.; KRÜSSMANN 2010, 44.

⁴⁸ ÖStA KA Bestallungen (Best.) 740/1603.; ÖStA KA Best. 741/1603.

⁴⁹ ÖStA KA Best. 740/1603.; ÖStA KA Best. 741/1603.

⁵⁰ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Reg. Bd. 211. Fol.: 20r. No. 141.

⁵¹ Buda és Hatvan 1603. évi ostromáról lásd: Bethlenfalvi gróf Thurzó György levelei nejéhez Czobor-Szentmihályi Czobor Erzsébethez. Közrebocsátja: id. gr. ZICHY Edmund. Budapest, 1876, II. kötet 82-103.; Csorba 1979, 157-165.; Tóth 2000, 356-365.; ISTVÁNFFY 2009, 413-417.

korhely ifjú az úgynevezett Picquett kártyajáték rabjává vált. Sokat játszott és sokat is vesztett és a kártyaadósságot csak kölcsönből tudta fedezni. A kötelezvényen azonban elváltoztatta az aláírását, és később azt állította, hogy ez nem tőle származik. A névtelen szerző szerint a sértett egy párbajban, amit egyébként szigorúan tiltottak, elégtételt vett rajta és életét is csak annak az árán hagyta meg, ha visszavonja állítását, miszerint a hitelező hamisította alá a nevét a papírra.⁵² Krüssmann monográfiájában azonban megjegyezte, hogy bár az Acta Mansfeldicában állítottaknak valóban lehetett valóságmagja, ám a névtelen szerző, aki Mansfeldet mindenképpen a lehető legrosszabb színben kívánta feltüntetni, az eseményeket némiképpen ki is színezte és a saját, illetve megbízói szája íze szerint adta elő.⁵³

A történet magva azonban meglehetősen hihetőnek tűnik már csak azért is, mert bár az *Artikelbriefek* és a *Reiterbestallungok* különböző pontjai tiltották a verekedést, a párbajokat, a szerencsejátékokat, az iszákosságot és a kéjnlök tartását, ám mindezek hozzátartoztak a kora újkori hadseregek mindennapjaihoz.⁵⁴ Mansfeldnek tehát igen sok és nehéz kihívással kellett szembenéznie, ha meg akarta őrizni erkölcsösségét. A fennmaradt protokollum bejegyzések, ha nem is teszik lehetővé ennek kiderítését, hogy az Acta Mansfeldicában lejegyzettek valóban hitelesek lennének, ám elég szemléletes képet adnak az ifjú viselt dolgairól, személyiségének árnyoldalairól.

Mint ahogyan már említettem 1601-ben eljárás folyt ellene. Január 28-án a Hofexpedition emlékeztette Mercoeur herceget arra, hogy Mansfeld egy katonát megölt. Mint *Obristjának* és így az egységen belül a legfőbb bírói hatalom birtokosának,⁵⁵ neki kellett volna eljárnia az ügyben.⁵⁶ A következő napon maga az ifjú fordult kérelemmel az Udvari Haditanácshoz, miszerint az eljárást ellene függeszték fel három hónappal.⁵⁷ Június 30-án pedig már a hadjárat végéig kérte ügye vizsgálatának az elhalasztását.⁵⁸ Sajnos nem áll rendelkezésünkre több anyag a gyilkossággal kapcsolatban, de az biztos, hogy a herceg és Russworm támogatásával szépen-lassan feledésbe merült az egész.

Mint már említettem Mercoeur halála után nem sokkal Mansfeld azzal az igénnyel állt elő, hogy közvetlenül a *General Obrist-Feldmarschall* parancsnoksága alá rendeljék kompániáját.

⁵² Acta Mansfeldica. Ernster Mansfelders Leben und RitterThaten. S. 1., 1624, 6-7.; SEIDEL 1998, 360.; KRÜSSMANN 2010, 45.

⁵³ KRÜSSMANN 2010, 45.

⁵⁴ Az *Artikelbriefekről* és *Reiterbestallungokról* lásd: JANKO, Wilhelm, Lazarus Freiherr von Schwendi oberster Feldhauptmann und Rath Kaiser Maximilian's II. Wien, 1871, 173-212.

⁵⁵ Magyarul erről lásd: PÁLFFY Géza, Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI-XVII. században. Győr, 1995, 30-31.

⁵⁶ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Exp. Bd. 206. Fol.: 431r. No. 124.

⁵⁷ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Exp. Bd. 206. Fol.: 431v. No. 129.

⁵⁸ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Exp. Bd. 206. Fol.: 548r. No. 117.

Ez sem volt véletlen, hiszen újra viharfelhők gyülekeztek felette. 1602. január 10-én ugyanis volt *Leutnantja*, egy bizonyos Jean du Loup megvádolta azzal, hogy zsoldját visszatartotta. Nem csekély összegről volt szó, hiszen összesen 791 tallér miatt tört ki a viszály az egykori beosztott és parancsnoka között, amiért a sértett fél azt követelte, hogy a Mansfeldnek járó 1000 forint kifizetését tiltsa le az Udvari Kamara. Az Udvari Haditanács Arnold Helio mustramestert rendelte ki az ügy kivizsgálására, amelynek a végkifejlete szintén ismeretlen egyelőre.⁵⁹ Annyi bizonyos, hogy Loup június 4-én kérte átvételét Hans Reinhard von Schönberg vallon gyalogezredébe, mivel addig nem kapott pénzt és katonai szolgálatban sem állt akkor.⁶⁰ Peter Ernst pedig még tizenhat nappal később is kénytelen volt mentgetni magát a történetek miatt az Udvari Haditanácsnál.⁶¹ Talán nem állok messze a valóságtól, ha azt feltételezem, hogy ismét Russworm hathatós támogatásának és családja hírnevének köszönhetette az ifjú, hogy nagyobb büntetés nélkül megúszta az esetet. Sőt, mint ahogyan már említettem „felfelé bukkott”. Talán az sem meglepő, ha mind a gyilkosság, mind pedig a zsold elsikkasztása mögött szerencsejátékkal kapcsolatos ügyeket, adósságokat feltételezhetünk.

Ezek után 1603 végén vagy 1604 elején az ifjú tényleg viharos gyorsasággal hagyta el a magyarországi hadszínteret. Legalábbis erre enged következtetni az, hogy az Udvari Haditanács 1604. február 22-én azt parancsolta karcsai Somogyi Farkas győri magyar főkapitány-helyettesnek,⁶² hogy Peter Ernst Győrben hátrahagyott dolgait további parancsig senkinek se adja ki.⁶³ Az ifjú Mansfeld távozásának az okait tehát még mindig csak találgathatjuk. A magam részéről azonban Krüssmann felvetésével értek egyet, aki szerint nem is biztos, hogy a Németalföldre való visszatérés és a különböző afférjai között van összefüggés.⁶⁴ Bár kétség kívül izgalmas lenne újabb és újabb hipotéziseket felállítani, ám ezek – források hiányában – üres feltételezések maradnának.

Egy megbízható katonatárs, Adolf von Schwarzenberg

„Midőn ezek cselekedtetnének, az franciák, kik közül még nyolcszázan a véghelyben [ti – Pápa] hagyattanak vala, megvirradván az nap, mely huszonhetedike vala Szent Jakab havának [ti – július], az mieink sáncaira, melyekben lövészerszámok helyheztek vala, hogy

⁵⁹ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Exp. Bd. 208. Fol.: 522r-v.; ÖStA KA HKR-Wien Pr. Exp. Bd. 208. Fol.: 569r.; ÖStA KA HKR-Wien Pr. Exp. Bd. 208. Fol.: 596r.

⁶⁰ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Exp. Bd. 208. Fol.: 631r.

⁶¹ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Exp. Bd. 208. Fol.: 638r.

⁶² PÁLFFY 1997, 277.

⁶³ ÖStA KA HKR-Wien Pr. Reg. Bd. 213. Fol.: 130r. No. 52.

⁶⁴ KRÜSSMANN 2010, 45.

rárohanjanak, elvégezők. S kimenvén az kapun, mely Tüzesnek hívatatik vala, elég nagy számosan az mieinkkel nagy keményképpen harcolának. Melynek hevenyűségébe, s mindkét részről nem kevesen elhullván, Swarczemburg, semmi fegyver [ti –páncél] nem lévén rajta, sem sisak fejébe, az övéinek segítségére odaszágulda, és midőn őket kérni s inteni kezdette volna, hogy az pártosok s atyjok gyilkosi s midőn isteni s emberi törvénynek istentelen megvetői ellen erősen vinnának, hirtelenséggel fejbe találtatván egy golyóbissal, az lóról leesék, és az ő felejitől halva elvitetteték.”⁶⁵ Így örököltette meg Istvánffy Miklós történeti munkájában a lázadó pápai vallon és francia zsoldosok elleni harcot irányító gróf Adolf von Schwarzenberg 1600. július 29-i halálát.⁶⁶ Személyében a császári-királyi hadvezetés egyik legkiválóbb és legtapasztaltabb, „Mansfeld oskolájából való” hadvezérét vesztette el. Schwarzenberg ugyanis 1595 júliusa és 1600 júliusa között igen jelentős karriert futott be a Habsburg Monarchiában.

A báró Schwarzenberg család frank ágából származott Adolf 1551-ben született a Gummersbach melletti Gimborn kastélyban. Atyja, Wilhelm II. von Schwarzenberg először a kölni választófejedelem, majd annak halála után a spanyol király szolgálatába szegődött és 1557-ben vesztette életét a francia király csapataival vívott saint-quentini csatában. Árván maradt egyetlen fia az ő nyomdokain haladva szintén a katonai pályát választotta. 1572-ben már Alba hercegének (Fernando Álvarez de Toledo y Pimentel, 1507-1582) Mons városát ostromló seregében találjuk. Az elkövetkezendő huszonkét esztendőben Nyugat-Európa különböző hadszínterein fordult meg. 1583-ban részt vett a kölni választófejedelemségért folytatott háborúban, majd szolgált (nem csak katonaként, hanem kormányzatának fontos tagjaként is) a kölni kanonok, később liège-i (akkor Lüttich) püspök, majd kölni választófejedelem-érsek wittelsbachi Ernő herceget (1583-1612). 1587-ben a spanyol király németalföldi helytartó, Alessandro Farnese páрма herceg (1545-1592) III. Henrik francia királyhoz küldött segélyhadában találjuk, mint egy kürasszírcsapat *Obristja*. Három évvel később pedig megbízást kapott arra, hogy egy gyalogezredet felfogadjon és a felkelt

⁶⁵ ISTVÁNFFY 2009, 343-344.

⁶⁶ A pápai vallon és francia zsoldos lázadásról részletesen lásd: FINKEL, Caroline, French mercenaries in the Habsburg-Ottoman War of 1593–1606: the Desertion of the Papa Garrison to the Ottomans in 1600. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 55 (1992) 3. 451–471.; PÁLFFY Géza, Egy különleges nemesi karrier a 16-17. században. Hatos Bálint pápai vicekapitány és családja története. Pápa, 2005, 45.; SAHIN-TÓTH Péter, Hitszegő hitetlenek. Francia-vallon katonák lázadása Pápa várának ostrománál (1600). In: Ad Astra. Sahin-Tóth Péter tanulmányai Études de Péter Sahin-Tóth. Szerk.: OBORNI Teréz Budapest, 2006, 299-363.

németalföldi tartományok ellen vezessen. 1592-ben újra párma hercegének Rouen fölmentésére igyekvő seregében találjuk, mint 800 német lovas parancsnoka.⁶⁷

Schwarzenberg azonban nem a Nyugat-Európában a protestáns felekezetűekkel vívott harcokban, hanem az Oszmán Birodalom ellen vívott úgynevezett tizenöt éves háborúban szerzett magának nevet. Mansfeld ugyanis parancsnoksága alatt kipróbált és rátermett katonákat hozott magával a magyarországi hadszíntérre. Közéjük tartozott Schwarzenberg is, akinek a magyarországi főhadparancsnok-helyettes kijárta az Udvari Haditanácsnál, hogy 1000 kürasszír és 1000 lovas lövész felfogadásával bízzák meg.⁶⁸ Bár a *Bestallungot* a báró csak 1595. június 17-i dátummal kapta meg,⁶⁹ ám a mindig jól értesült Ortelius már 1595 februárjához azt jegyezte fel, hogy a megbízatást ő kapja meg, míg az azévi hadjárat főhadparancsnok-helyettese saját parancsnoksága alatt 2000 gyalogost akart felfogadni Németalföldről. Emellett újabb 1000-1000 gyalogost pedig unokaöccse, Karl Herr von Chalogny,⁷⁰ valamint Hermann Christoph von Russworm parancsnoksága alá kívánt rendeltetni.⁷¹ A katonák már koratavasszal a Kölni Választófejedelemség területén gyülekezett.

A vezetése alatt lévő lovasság azonban egy hónappal az ostrom megkezdését követően, csak 1595 júliusának végén érkezett meg Esztergom alá. Schwarzenberg lovasaira azonban még egy hónapot kellett várni. Állítólag július 15-én Bécsben maga Mátyás főherceg mustrálta meg őket,⁷² majd július 31-én érkeztek meg Esztergom alá, amiről Istvánffy a következőket jegyezte le: "alkalmatosan kétezer belgiomi lovasok, kiket immár régen nagy kívánsággal vár vala, az táborba jövének, kiknek érkezésével megvidámíttatván, hogy lassúbb járással újabb-újabb lovakot s erőt hoztanak volna, kétségtelen reménségét nagy jeles győzedelemnek elméjében fogadá, és mind öregebb s apróbb, a táborba lévő lövészszerzőket és puskákat, örömmel jelenségéért, nagy zengéssel s ropogással kilőttete."⁷³ Érkezésüknek tehát nagyon örültek a táborban, mivel ekkor már Szinánpaszáda Mehmed magyarországi

⁶⁷ STRAMBERG, Christian von, *Das Rheinufer von Coblenz bis Bonn. Vierter Band.* Coblenz, 1857, 472-473.; SCHWARZENBERG, Karl, *Fürst zu, Geschichte der reichsständischen Hauses Schwarzenberg.* (Veröffentlichungen der Gesellschaft für Fränkische Geschichte. Reihe IX. Darstellungen aus der fränkischen Geschichte Bd. 16. ; Bibliothek familiengeschichtlicher Arbeiten XXX.) Neustadt an der Aisch, 1963, 104-108.; PÁLFFY Géza-PERGER, Richard, *A magyarországi török háborúk résztvevőinek síremléke Bécsben (16–17. század).* Fons 5 (1998: 2. sz.). 244-245.

⁶⁸ HHStA Hungarica AA Fasc. 128. Fol. 318r.; ORTELIUS 2002, 75r.

⁶⁹ ÖStA Hoffinanz- und Hofkammerarchiv, Hofkammerarchiv (HKA) Gedenkbücher, Ungarische Reihe 1595-1596 No. 407.139v-156v.; PÁLFFY – PERGER 1998, 245.

⁷⁰ SEIDEL 1998. 351.

⁷¹ ORTELIUS 2002, 75r.

⁷² *Manßfeldische Historia, oder Particular Erzählung alles was Fürst Carol vom Manßfeldt in Ungern außgericht...*Nürnberg, 1595. 10.

⁷³ ISTVÁNYFY 2009, 203. Lásd még: *Mansfeldische Histori, Schlacht vnd herzliche Victoria in Ungern...*s.l., 1595. 15r.; ORTELIUS 2002, 86r.

szerdár serege az ostromlók közelében táborozott és minden eszközzel igyekezett megsegíteni a várőrséget. A vallon lovasság és vezetőjük pedig derekasan kivette a részét a további küzdelmekből, hiszen döntő szerepet játszottak az augusztus 2-i, 4-i, 27-i és a szeptember 4-i összecsapásban is. Schwarzenberg pedig részt vett a Víziváros elleni sikeres rohamban. Mansfeld halálát követően pedig a vallon csapatok felett parancsnokló tisztté lépett elő.⁷⁴ Maga II. Rudolf is olyan jó véleménnyel volt róla, hogy szeptember 26-i levelében őt vagy Paolo Sforzát⁷⁵, a pápai segélyhadak vezető Don Giovanni Aldobrandini helyettesét ajánlotta a megüresedett főhadparancsnoki-helyettesi tisztség betöltésére.⁷⁶

Ha ezt a magas tisztséget nem is kapta meg, de a következő évben az uralkodó kinevezte császári tanácsosnak és a Miksa főherceg vezette mezei hadakhoz *Obrist-Feldmarschall*nak. E tisztség viselője felelős volt az összegyűlt csapatok stratégiai és taktikai műveleteinek kidolgozásáért és gyakorlati végrehajtásáért, azaz egyfajta vezérkari főnökként funkcionált. Tisztségének megfelelően hallatta véleményét az azévi hadjárat céljáról. Ennek megfelelően a párkányi haditanácskozások sikerült meggyőznie Miksa főherceget (1558-1618) arról, hogy a császári-királyi fősereg nem a Győr környéki várak, hanem Hatvan, majd Szolnok ellen vonuljon. Előbbi erősséget 19 napi ostrom után, szeptember 3-án sikerült is elfoglalni, ám a szultáni fősereg közeledte miatt a fontos tiszai átkelőhelyet védő palánkvárat már nem támadták meg. A császár-királyi fősereg visszavonult Vácra, majd onnan az Ipoly és Sajó folyók vonalát követve Mezőkereszteshez vonult.⁷⁷ A tizenöt éves legnagyobb csatájában (1596. október 22-26.) a keresztény sereg végül vereséget szenvedett, amiért Schwarzenberget is nagy felelősség terhelte.⁷⁸

1597-ben távol került a mezei hadak irányításától, ám ez nem jelentette mellőzöttségét: az Udvari Haditanács más poszton számított szakértelmére, jelesül áprilisban Bécs megerősítését és védelmét bízták rá. Mind Prágában, mind Bécsben ugyanis attól tartottak, hogy ebben az évben is a szultán személyesen vonul a város ellen. A regensburgi birodalmi gyűlésen 1597. december 20-án előadott császári előterjesztés ezzel a félelemmel összefüggésben az immáron végvidékké vált Bécs védműveinek építésére és karbantartására

⁷⁴ Manßfeldische Historia 1595. 12-13.; Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB) Codex (Cod.) 8968. 712r-714r.; HATVANI 1859, 82-83.; ORTELIUS 2002, 92r-93r.; ISTVÁNNFFY 2009, 203-209.

⁷⁵ Sforzával kapcsolatban lásd: BANFI, Florio: Gianfrancesco Aldobrandini magyarországi hadivállalatai. Hadtörténelmi Közlemények 40 (1939) 1-33. 7., 8., 9., 17., 29.

⁷⁶ ÖStA KA HKR Pr. Exp. B. 194. Fol.: 15v. No. 108.

⁷⁷ TÓTH 2000, 192-199.

⁷⁸ TÓTH 2000, 203-262.; KELENIK József, A mezőkeresztesi csata (1596. október 26.). In: Fegyvert s vitézt... A magyar hadtörténet nagy csatái. Szerk. HERMANN Róbert Budapest, 2003, 111-129. 127.

is külön segélyt kért.⁷⁹ Még ugyanezen év májusában az uralkodó udvari haditanácsossá is kinevezte.⁸⁰

Az 1597. évi hadjárat felemás eredményeivel szemben az 1598. év vitathatatlan jelentős sikereket hozott a császári-királyi hadsereg számára, amelyben nagy szerepet vállalt Schwarzenberg, immáron újra mint *Obrist-Feldmarschall*⁸¹ Az ő és Pálffy Miklós vezetésével március 28-ról 29-re virradó éjjel egy vallonokból, franciákból, németekből és magyarokból álló válogatott csapatok két, a bécsi hadiszertárból magukkal hozott petárda segítségével berobbantották Győr Fehérvári-kapuját, majd a várba benyomulva a meglepett őrséget részben levágták, részben fogságba ejtették. A kedvezőtlen időjárás miatt a hadjárat folytatására csak július végén – augusztus közepén került sor. Ekkor csapatai a még oszmán kézen maradt egykori győri végvidék várait, Tatát, Geszttest, Vitányt, Csókakőt, Palotát és Veszprémet foglalták vissza.⁸²

A hadszíntéren elért sikereiért újabb jelentős kitüntetésekben részesült az uralkodótól. A császárváros védelme szempontjából kiemelkedő jelentőségű erődváros parancsnokságát, hosszú egyeztetést követően 1598 augusztusában ő nyerte el. Ez egyrészt azt jelentette, hogy első ízben fordult elő, hogy nem az alsó-ausztriai rendek közül került ki a győri végvidéki főkapitány. Másrészt 1599 júliusi lemondásáig egyszerre volt a bécsi helyőrség és Bécs közvetlen védelmét ellátó Győr parancsnoka.⁸³ Bár 1598. év késő őszén Buda ostroma már kudarcra végződött,⁸⁴ elmúlt évi sikerei miatt 1599. június 5-én II. Rudolf Prágában lovaggá ütötte, felvételt nyert a *Reichsgrafstand*-ba, azaz birodalmi gróf lett, valamint újra ő tölthette be az *Obrist-Feldmarschall* tisztséget, sőt emellett ideiglenesen kinevezték főhadparancsnok-helyettesnek is.⁸⁵

1600 júniusában újra tárgyalások indultak az Udvari Haditanács és Schwarzenberg között, hogy erre az évre is *Obrist-Feldmarschall*-á nevezzék ki. A felek közel álltak már a megegyezéshez, amikor a Pápa a zsoldhiány miatt fellázadt vallon és francia katonák ellen

⁷⁹ HHStA Mainzer Erzkanzler Archiv Reichstagakten Fasc. 95.a Fol. 84r-v.; HUMMELBERGER, Walter–PEBALL, Kurt, *Die Festungen Wiens*. Wien, 1974, 34–42.

⁸⁰ *Die Wiener Stadtguardia*. (1531-1741). Nach Originalquellen bearb.: Alois VELTZÉ. In.: *Berichte und Mittheilungen des Alterthums-Vereines zu Wien*. 36-37 (1902) 1-213. 181.; SCHWARZENBERG 1963, 105.; PÁLFFY–PERGER 1998. 245-246.

⁸¹ Kinevezéséről lásd: ÖStA KA Best. 597/1598.; ÖStA KA AFA 1598/7/4.; SCHWARZENBERG 1963, 106.; PÁLFFY – PERGER 1998, 246.

⁸² VERESS D. Csaba, *Várak a Bakonyban*. Budapest, 1983, 146-147.; HUNGLER József, *A török kori Veszprém*. Veszprém 1986. 87.; PÁLFFY Géza, *A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526–1598*. Győr, 1999, 221-222.; TÓTH 2000, 281-287.

⁸³ VELTZÉ 1902, 181.; SCHWARZENBERG 1963, 107.; PÁLFFY 1997, 277.

⁸⁴ SUGÁR István, *A budai vár és ostromai*. Budapest, 1979, 135-141.; TÓTH 2000, 289-292.

⁸⁵ ÖStA KA Best. 636/1599.; ÖStA KA AFA 1599/6/6.; SCHWARZENBERG 1963, 107.; PÁLFFY – PERGER 1998, 246.

küldték a Győrben található csekély erőkkal. A várat védők egyik kitörése alkalmával kapott halálos sebet. II. Rudolf síremléket állíttatott számára az Augustinerkirchében, ahová 1600. december 6-án temették el.⁸⁶

Egy másik megbízható katonatárs, Jean T'Serclaes de Tilly

„Mansfeld oskolájából való” másik jelentős katona, aki később a harmincéves háborúban tett igazán szert hírnévre Jean T'Serclaes de Tilly. Valószínűleg 1559. februárjában született a brabanti grófságban található Tilly kastélyban. Atyja, Martin T'Serclaes de Tilly a szomszédos namuri grófság sénéchalja volt. Az ifjú tanulmányait Jakob testvérével együtt Kölnben végezte, majd 17 évesen (1576-ban) önkéntesként (*Aufwärter*) belépett Don Juan d' Austria herceg (1547-1578) vezette németalföldi spanyol hadseregbe. Hasonlóan Schwarzenberghez 1583-ban részt vesz a kölni választófejedelemségért vívott háborúban. Ekkor Philipp Oktavian von Mansfeld (1564-1591)⁸⁷ ajánlására zászlósként (*Fähnrich*) szolgált Hermann von Lynden (1547-1603) gyalogezredének testőrkompániájában. Alacsonyabb katonai rangokban egészen 1587-ig maradt II. Fülöp németalföldi spanyol hadseregének szolgálatban, ám ekkor, a nagyobb karrierlehetőség miatt a francia vallásháborúban a Katolikus Ligát vezető Henri guise-i herceg (1550-1588) fogadta zsoldjába, mint egy kürasszír kompánia *Rittmeister*-ét. Parancsnokai annyira meg voltak elégedve Tilly teljesítményével, hogy több zászlónyi lovasságot bízott gondjaira. 1588-ban ott találjuk Jamets ostrománál, majd az arque-i (1589. szeptember 20-21.) és az ivryi (1590. március 14.) csatákban. Utóbbi összecsapás után ő kapja feladatául, hogy a vert sereg maradványait visszavezesse Lotaringiába. 1592 tavaszán Schwarzenberghez hasonlóan ott találjuk párma hercegének Rouen felmentésére küldött seregében, ám hamarosan elhagyta a francia Katolikus Liga zászlaját, visszatért németalföldre és újra II. Fülöp szolgálatába állt.⁸⁸ Mint már korábban említettem 1594. szeptember 19-én öccséhez, Ernő főherceghez⁸⁹ fordult, hogy számára hadakozásban jártas személyeket küldjön, akiket mind a tisztségek betöltésére, mind haditanácsosként alkalmazni lehet. Az uralkodó meg is nevezte őket szeretne a Magyar Királyságba hozatni: Jean T'Serclaes de Tillyt és de la Motta-t. Majd egy nappal később

⁸⁶ ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 205. fol 17v. No. 134.; PÁLFFY – PERGER 1998, 246.

⁸⁷ Peter Ernst I. von Mansfeld második házasságából született fia. Apjához és mostohabátyjához hasonlóan katonai pályát választotta. 1591 nyarán halt meg Knodsembourg ostrománál. SEIDEL 1998, 302., 325., 414-415.

⁸⁸ ADB Bd. 38. 314-350.; JUNKELMANN, Marcus, „Der Du gelehrt hast meine Hände den Krieg.” Tilly. Heiliger oder Kriegsverbrecher? Altötting, 2007, 6-13.; Saller, Rudolf, Reichsgraf Johann T'Serclaes von Tilly. Altötting, 2007, 9-17.

⁸⁹ Habsburg lexikon 1990, 73-75.

megismételte levelet, immáron nevek nélkül.⁹⁰ Előbbit Mansfeld is maga mellé kérte még a császári megbízottal folytatott decemberi tárgyalásaiban, majd kijárta az Udvari Haditanácsnál, hogy 1595. június 3-án *Obrist-Wachtmeister*re nevezzék ki,⁹¹ azaz a magyar nyelvben kevésbé pontosan visszaadható főstrázsamesteri tisztségre. A funkció mindenkor betöltője azt kapta feladatául, hogy a tábor őrzését – mind ellenséges támadással, mind a felderítéssel szemben – biztosítsa. Schwendi javaslata szerint a lovasság és a gyalogság részére külön kellett volna kinevezni *Obrist-Wachtmeistert*. A tizenöt éves háború első szakaszában azonban egy-egy személy töltötte be a tisztséget. Tilly tehát egy igen fontos, a mindenkor *Obrist-Feldmarschall* munkáját segítő tisztségben került, emellett pedig a tábori haditanácsosi kinevezést is kapott.⁹² Ezen minőségében végigharcolta az esztergomi 1595. évi ostromot. Személyének fontosságát és hozzáértését jelzi, hogy hasonlóan Schwarzenberghez, ő is részt vett a szeptember 13-i haditanácson, amelyen döntöttek a hadjárat további sorsáról.⁹³ 1596. december 31-i dátummal az udvari fizetőmester jelentette, hogy Tilly részére fizetésének hátralékban maradt részét, összesen 4961 forintot és 40 krajcárt kifizettek.⁹⁴ Feltételezhetjük, hogy a hadjárat végeztével visszatért Németalföldre vagy a Francia Királyságba. A magyarországi hadszíntéren csak 1600-ban bukkan fel újra a neve, ekkor a harmincéves háborúban a Katolikus Liga későbbi legendás tábornoka minden valószínűség szerint Mercoeur hercegével tért vissza az Oszmán Birodalom elleni küzdelembe, akit még a francia vallásháborúk idejéből ismert. Azt is joggal feltételezhetjük, hogy a Schwarzenberg helyére kinevezett főhadparancsnok-helyettes kürasszír egységének helyettes tette meg. Tilly bizonyosan részt vett 1600-ban Kanizsa sikertelen felmentésében: október 9-én 300 lovassal, és 12 élelmiszert szállító szekérrel igyekezett a keresztény táborba, amikor 3000 török és tatár lovas a közeli erdőből kitörve rájuk támadt. A francia-lotaringiai lovasság az ellenség három rohamot is visszaverte, ám a veszedelemből a Mercoeur herceg által kiküldött lovas lövész egység mentette meg őket. Az élelmiszereket szállító szekereket így is elveszítették, de Istvánffy szerint a kürasszírok közül csak tízen veszítették életüket, Tilly pedig a bokája felett sebesült meg.⁹⁵ Sebe azonban nem lehetett súlyos, hiszen október 13-án Mercoeur őt is lovasaival az utóvéd megsegítésére rendelte.⁹⁶

⁹⁰ HATVANI 1859, 61.

⁹¹ ÖStA KA AFA 1595/4/3g; ÖStA KA HKR-Wien Pr. Reg. Bd. 195. Fol.: 184v. No. 22.; HHStA H AA Fasc. 128. Fol.: 317v.

⁹² ÖStA HKA Niederösterreichische Gedenkbücher (NGB) 1595-1596 Band 157. 400v.; ÖStA HKA NGB 1595-1596 Band 157. 424v-425r.; ÖStA HKA NGB 1595-1596 Band 157. 766r-v.

⁹³ ÖNB 8968. 739r.

⁹⁴ ÖStA HKA NGB 1595-1596 Band 157. 766r-v.

⁹⁵ TÓTH 2000, 321.; ISTVÁNNFFY 2009, 367.

⁹⁶ HHStA Hungarica AA Fasc. 138. Fol. 102r-107v.; TÓTH 2000, 322.; ISTVÁNNFFY 2009, 369.

A következő évben Tillyt ismét a császári-királyi főszereg vezérkarában találjuk. 1601. július 6-i levelében ugyanis Mátyás főherceg közölte az uralkodóval, mivel Germanico Strassoldo Ferdinánd főherceg Kanizsát ostromló seregéhez csatlakozott, így a gyalogság fölött parancsnokoló és egyben *General Obrist-Feldmarschall* helyetteseként működő *Obrist-Wachtmeisteri* poszt megüresedett. A főherceg pedig ezt a tisztséget Tillynek adományozta.⁹⁷ Így részt vett Székesfehérvár elfoglalásában (szeptember 20.) és az oszmán főszereggel vívott sárréti csatában is (október 10-15.). Az október 13-i összecsapásban ismét a harcok sűrűjébe került. Jemisci Hasszán nagyvezír kihasználva a leszálló ködöt átkelt seregével a mocsáron és megtámadta azt a sáncot, amelyet Tilly védett 200 gyalogossal és négy ágyúval. Bár a kis csapat három rohamot visszavert, ám a túlerő elől csakhamar vissza kellett, hogy vonuljanak, feladva így a rájuk bízott megerősített pontot.⁹⁸

Tillyt ott találjuk 1602-ben és 1603-ban is a császári-királyi hadsereg táborában.⁹⁹ Az uralkodótól kiemelkedő katonai teljesítménye miatt 1602. május 7-én megbízást kapott egy 3000 fős vallon gyalogezred felállítására,¹⁰⁰ amelynek feloszlata után a megmaradt katonákból az Udvari Haditanács négy, egyenként 100 lovasból álló dragonyos kompániát szerveztetett.¹⁰¹ Ezek a dragonyosok voltak a Habsburg Monarchia első ilyen típusú lovasai. A nagy harci tapasztalatokkal rendelkező és az ekkor már 45 éves Tilly karrierje 1604-ben még nagyobb lendületet vett. Az uralkodó augusztus 1-i pátensében *General Obrist-Zeugmeisterré* nevezte ki,¹⁰² amely tisztség mindenkori birtokosa a császári-királyi hadsereg tűzérségért és hadianyag-ellátásáért volt felelős. Giorgio Basta vezette kis létszámú császári-királyi hadseregében¹⁰³ szolgálva részt vett Esztergom (1604. szeptember 18-október 12) védelmében a Lala Mehmed nagyvezír által vezetett oszmán haddal szemben.¹⁰⁴ Majd Bocskai hajdúi ellen harcolt Felső-Magyarországon: ott volt az osgyáni (1604. november 17.) és az edelényi (1604. november 25-28.) csatában, és Kassa sikertelen ostrománál (1604.

⁹⁷ HHStA Hungarica AA Fasc. 140. Fol. 17r.

⁹⁸ HHStA Hungarica AA Fasc. 140. Fol. 53v-55r; HHStA Hungarica AA Fasc. 140. Fol. 134r-137v; TÓTH 2000. 336-337.

⁹⁹ Lásd: TÓTH 2000, 309-365.

¹⁰⁰ ÖStA KA AFA 1602/5/1; HEISCHMANN 1925, 250.

¹⁰¹ ÖStA KA Best 727/1602.; HEISCHMANN 1925, 257-258.; KELENK József, A kézi lőfegyverek jelentősége a hadügyi forradalom kibontakozásában. A császári-királyi hadsereg fegyverzetének jellege Magyarországon a tizenöt éves háború éveiben. Hadtörténelmi Közlemények 104 (1991: 3. sz.) 80-122., 114.

¹⁰² ÖStA KA Bestellungen (=Best.) 782/1604.

¹⁰³ Seregére vonatkozóan lásd: ÖStA KA AFA 1604/9/ad13b.

¹⁰⁴ Tagebuch der Feldzüge des Regiments des Obristen Georg Freyherrn Ehrenreich. Besonders beim Gran und Eperies von 27. Julii 1604 bis 26. Octobris 1606 ausgeführt. In: Sammlung kleiner, noch ungedruckter Stücke, in welchen gleichzeitige Schriftsteller einzelne Abschnitte der ungarische Geschichte aufgezeichnet haben. Erster Band. Martin Georg KOVACHICH (Szerk.), Ofen 1805, 288-445, passim

december 3-5.).¹⁰⁵ Basta katonaságát téli szállásra Eperjes és környékére vonta, erejéből pedig már csak arra futotta, hogy 1605 februárjában megsegítse a Tokajban körülzárt császárhű őrseget.¹⁰⁶ Megmaradt gyalogosezredeivel, lovasságával és tüzérségével áprilisban hagyta el a Szepességet és a Pozsonynál, a Bécs védelmére előkészített sáncokba vonta össze csapatait. Tilly részese volt a visszavonulásnak, majd a Dunántúlon és Stájerországban harcolt Némethy Gergely hajdúival szemben.¹⁰⁷

Összegzés helyett

Mint láthattuk mind a három bemutatott személy karrierjének kezdete vagy lendületvétele Karl von Mansfeldhez és a tizenöt éves háborúhoz köthető. A korban elfogadottként az 1595. évi hadjárat főhadparancsnok-helyettese igyekezett családtagjait és megbízható beosztottjait, patronáltjait helyzetbe hozni, támogatni. Meg kell jegyezni, hogy nem ők voltak egyedüli támogatóik Mansfeldnek. A terjedelmi korlátok miatt sajnos nem tudtam kitérni munkámban más (az előadásban elhangzott) családtagokra és patronáltakra, bár ezek egy része csak egy évig volt jelen magyarországi hadszíntéren. Szintén fontosnak tartom megemlíteni, hogy kétség kívül a három személy közül Schwarzenberg volt az, aki nem csupán a maga, de családja számára is karriert teremtett a Habsburg Monarchiában. Famíliájának tagjai addig Németalföldre és a Spanyol Királysághoz kötődött. Érvényesülésük, felemelkedésük lehetségesét spanyol szolgálatban látták. Adolf von Schwarzenberg sikerei megnyitották az utat a család számára először a grófi, majd később a hercegi cím elnyeréséhez.

¹⁰⁵ Tagebuch, passim.; NAGY László, A Bocskai szabadságharc katonai története, Budapest, 1961, 107-153.; NAGY László, „Megint fölzánt magyar világ van...” Társadalom és hadsereg a XVII. század első felének Habsburg-ellenes küzdelmeiben, Budapest 1985, 17-222, passim; ISTVÁNFFY 2009, 438-442.

¹⁰⁶ Az eperjesi téli szállásra lásd: Tagebuch, passim.; NAGY 1961, 204-224.; Szepességi avagy lőcsei krónika és évkönyv a kedves utókor számára összeállította HAIN Gáspár, Budapest, 1988, 128-130.; H. NÉMETH István, Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16-17. századi Magyarországon, 1-2. kötet, Budapest, 2004, passim.; A tokaji hadműveletre lásd: OLÁH Tamás, A Bocskai-felkelés forrásai Zemplén Levéltárában, in: G. JAKÓ Mariann/ VERES László / VIGA Gyula (Szerk.), Levéltári Évkönyv XIV., Miskolc 2006. 60-78. 64-65.; ISTVÁNFFY, Magyarok dolgairól, 444-445.

¹⁰⁷ DOMINKOVITS Péter: „Egy nemzetek lévén...” A Nyugat-Dunántúl Bocskai István 1605. évi hadjárata idején. Budapest, 2006. 12, 15, 47, 154-157, 166.